

KAMIL ROCH MISZEWSKI

University of Warsaw, Poland

ORCID iD: 0000-0003-0728-3819

MILENA MIAŁKOWSKA-KOZARYNA

The Maria Grzegorzewska University
in Warsaw, Poland

ORCID iD: 0000-0002-7829-4876

**PRACA A FUNKCJONOWANIE
PSYCHICZNE SKAZANYCH NA 25 LAT
POZBAWIENIA WOLNOŚCI**

**WORK AND MENTAL FUNCTIONING
OF PRISONERS SENTENCED TO 25
YEARS OF IMPRISONMENT**

STRESZCZENIE

Cel: Celem badań było sprawdzenie, czy zatrudnienie skazanych na 25 lat pozbawienia wolności istotnie różnicuje ich funkcjonowanie psychiczne.

Metody: W badaniu wzięło udział 124 skazanych na 25 lat pozbawienia wolności, z których 78 (63%) w chwili badania było zatrudnionych. Do oceny wybranych aspektów funkcjonowania psychicznego wykorzystano *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku (STAI)*, *Kwestionariusz do Oceny Zdrowia Psychicznego wg Goldberga (GHQ-28)*, *Skalę Sprężystości Psychiczej (Ego Resiliency Scale)* w adaptacji Łukasza Kaczmarka oraz autorskie narzędzie zatytułowane *Izolacja Więzienna jako Sytuacja Stresowa*.

Wyniki: Badania wykazały, że zatrudnieni skazani na 25 lat pozbawienia wolności, w porównaniu do skazanych na taką samą karę, ale niezatrudnionych, mają istotnie niższy poziom lęku, wyżej oceniają swoje zdrowie psychiczne oraz cechują się wyższą sprężystością psychiczną.

Omówienie: Zatrudnianie skazanych, w tym skazanych na kary długoterminowe, przynosi wymierne korzyści. Zapewnianie pracy skazanym na 25 lat więzienia może przyczynić się do ich lepszego funkcjonowania psychicznego, a w perspektywie długofalowej do mniejszej liczby zdarzeń nadzwyczajnych, czy lepszego zdrowia – tak somatycznego, jak i psychicznego.

SŁOWA KLUCZOWE: *praca, więźniowie, kara 25 lat pozbawienia wolności, zdrowie psychiczne, lęk, stres, sprężystość psychiczna*

ABSTRACT

Objectives: The aim of the study was to check whether employment of prisoners sentenced to 25 years of imprisonment significantly differentiates their mental functioning.

Methods: The study involved 124 convicts sentenced to 25 years of imprisonment, of whom 78 (63%) were employed at the time of the study. The *State-Trait Anxiety Inventory STAI*, the *Goldberg Mental Health Questionnaire GHQ-28*, the *Mental Resilience Scale* adapted by Łukasz Kaczmarek and the proprietary tool entitled *Prison Isolation as a Stressful Situation* were used to assess selected aspects of mental functioning.

Results: Studies have shown that employed prisoners sentenced to 25 years of imprisonment, compared to those sentenced to the same penalty but not employed,

have significantly lower levels of anxiety, better assess their mental health and are characterized by higher mental resilience.

Conclusions: Employing convicts, including those sentenced to long-term sentences, brings measurable benefits. Providing work to prisoners sentenced to 25 years in prison may contribute to their better mental functioning, and in the long term, to a smaller number of extraordinary events or better health – both somatic and mental.

KEYWORDS: *work, prisoners, 25 years imprisonment, mental health, anxiety, stress, resilience*

WSTĘP

Praca więźniów posiada szereg funkcji, które pełni zarówno dla nich samych, ale także dla instytucji więzienia oraz dla szerszego społeczeństwa. W wielu badaniach podkreśla się jej znaczenie jako środka do zarządzania życiem więziennym i utrzymania w nim kontroli (Alós i inni, 2015, s. 44; Bushway, 2006, s. 564; Saylor i Gaes, 1997, s. 39). Zauważono, że więźniowie zatrudnieni podczas odbywania kary rzadziej popełniali wykroczenia dyscyplinarne (Atkinson i Rostad, 2003, s. 84).

Inne badania podkreślają potencjalne korzyści pracy w więzieniu na poziomie indywidualnym. Po pierwsze, praca w więzieniu pozwala skazanym zarobić trochę pieniędzy podczas odbywania kary (Atkinson i Rostad, 2003, s. 86; Peled-Laskov i Timor, 2018, s. 11; Szczepanik, 2016, s. 78). Daje im również możliwość uzyskania większej swobody poruszania się (Guilbaud, 2010, s. 61; Peled-Laskov i Timor, 2018, s. 12). Praca ta ma również pozytywny wpływ na ich poczucie własnej wartości (Peled-Laskov i Timor, 2018, s. 13; Uggen, 2000, s. 540; Western i in., 2001, s. 421), zwłaszcza w przypadku zajęć, które wymagają większej odpowiedzialności lub które przypominają pracę w świecie zewnętrznym (Guilbaud, 2010, s. 62; Hunter i Boyce, 2009, s. 125).

Wreszcie w literaturze poświęconej pracy więziennej podkreślono jej potencjał w zakresie reintegracji społecznej (Henriksson i Krech, 1999, s. 307; Saylor i Gaes, 1997, s. 38). Praca w więzieniu jest uważana za część procesu, który prowadzi do pomyślnego powrotu do społeczeństwa i stanowi pierwszy krok w kierunku zatrudnienia po zakończeniu pobytu w więzieniu (Kacprzak

i Kudlińska-Chróścicka, 2019, s. 23-27). Umożliwia skazanym zdobycie umiejętności, wiedzy i doświadczenia zawodowego (Henriksson i Krech, 1999, s. 308; Peled-Laskov i Timor, 2018, s. 13). Co więcej, praca więzienna jest postrzegana jako sposób kreowania stylu życia, który łączy pracę z generowaniem dochodu, a tym samym pomaga więźniom w osiągnięciu dyscypliny, która będzie wymagana do przyszłego zatrudnienia (Alós i inni, 2015, s. 46; Uggen, 2000, s. 539; Western i inni., 2001, s. 420). Z tej perspektywy nawet prosta, powtarzalna praca ma potencjał zwiększenia szans na rynku pracy po wyjściu.

Bardzo rzadko, jeśli w ogóle, podnoszona jest jakakolwiek krytyka pracy skazanych. Tymczasem przywoływani przez nas autorzy wskazują przede wszystkim na fakt ograniczonej ochrony socjalnej i niskiego wynagrodzenia pracy więźniów. Badania z punktu widzenia więźniów wskazują, że swojej pracy często doświadczają jako formy wycisku (Peled-Laskov i Timor, 2018, s. 14; Shea, 2005, s. 352).

Innym problemem związanym z pracą więzienną jest brak związku między pracą w murach więziennych i poza nimi (Cherney i Fitzgerald, 2016, s. 31). Wiele miejsc pracy w więzieniu nie odpowiada pracy w świecie zewnętrznym. Są one postrzegane jako nudne, biorąc pod uwagę proste zadania lub powtarzalne czynności często z nimi związane (Guilbaud, 2010, s. 61; Hunter i Boyce, 2009, s. 125; Pierson i inni, 2014, s. 16; Shea, 2005, s. 355). Skłonność do uczenia się takich zawodów jest zatem ograniczona, co zmniejsza możliwości skazanych do czerpania korzyści z doświadczeń więziennych po uwolnieniu, a jednocześnie neguje reintegracyjnej wartości pracy więziennej (Hunter i Boyce, 2009, s. 126; Western i in., 2001, s. 422).

Wartość reintegracyjna pracy w więzieniach była również krytykowana pod kątem barier strukturalnych, które byli skazani napotykają po ponownym wejściu na rynek pracy. Niedostępność tego rynku ma związek z postawami pracodawców (Decker i in., 2015, s. 116; Hunter i Boyce, 2009, s. 124), którzy mają tendencje do podtrzymywania stereotypów i niechęci do zatrudniania byłych więźniów. Ponadto wiele miejsc pracy wymaga zaświadczenia o niekaralności. Bushway (2006, s. 558) twierdzi nawet, że odniesienia do reintegracji na rynku pracy są zwodnicze. Osoby z tej grupy docelowej prawdopodobnie mają słabe powiązania z rynkiem pracy, tak zapewne było też przed uwięzieniem (Ramakers i in., 2015, s. 76). Ponadto po zwolnieniu ludzie ci

najprawdopodobniej pozostaną bez pracy lub znajdą tylko pracę słabo płatną i niepewną (Alós i in., 2015, s. 43; Western i in., 2001, s. 421). Stąd wydaje się, że uwięzienie powiązane jest z cyklem bezrobocia lub niskiego statusu pracy, zając słabo opłacanych i niestabilnych.

Ostatni rodzaj krytyki dotyczy moralizatorskiego aspektu pracy więziennej. W więzieniu praca jest zazwyczaj dobrze zorganizowana, charakteryzuje się regularnością, przejrzystą strukturą czasową, zapobiega bezczynności (Pierson i inni, 2014, s. 14) i ma pomóc ludziom przyzwyczać się do normalnego życia (Peled-Laskov i Timor, 2018, s. 3). Mimo to Foucault (1998, s. 236) uważa, że praca więzienna ma na celu jedynie przekształcenie więźniów w figury pasywne i zgodne – organy podporządkowane – wymagane w instytucjach. Zatrudnienie w więzieniach promuje takie zachowania w swoich murach i zachęca do podobnego zachowania, którego oczekuje się za murami więzienia. Najnowsza literatura mówi, że praca w więzieniu jest nadal jednym ze sposobów dyscypliny społecznej i rynkowej (LeBaron, 2012, s. 339).

Szczególną kategorią skazanych, dla których praca pełni wyjątkowo ważną rolę, są skazani długoterminowi. W prezentowanym poniżej badaniu, grupą badaną uczyniono skazanych na 25 lat pozbawienia wolności. Jest to, obok dożywotniego pozbawienia wolności, jedna z najsurowszych kar przewidzianych przez polski system prawny. Celem wykonywania tej kary, jak każdej innej kary pozbawienia wolności zgodnie z Kodeksem karnym wykonawczym (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557, art. 67), jest wzbudzenie w skazanym woli do *kształtowania postaw społecznie pożądanых*. Trudno jednak nie odnieść wrażenia, że kara tak długotrwałej izolacji ma jednak cel głównie eliminacyjny. Zgodnie z roczną informacją statystyczną, przygotowaną przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, w 2022 roku karę 25 lat pozbawienia wolności odbywało 1.673 osoby, co stanowiło 3% całej populacji prawomocnie skazanych osób w tym czasie^[1]. Chociaż nie jest to pod względem liczebnym duża grupa skazanych, to jej funkcjonowanie warto szczegółowo analizować ze względów resocjalizacyjnych, ale także z punktu widzenia bezpieczeństwa jednostki.

BADANIE WŁASNE

CEL BADAŃ

Celem badań jest sprawdzenie, czy zatrudnienie skazanych na 25 lat pozbawienia wolności istotnie różnicuje ich funkcjonowanie psychiczne w porównaniu do skazanych niepracujących. Do grupy zmiennych niezależnych zaliczono sprężystość psychiczną, lęk, ocenę zdrowia psychicznego oraz postrzeganie odbywania kary pozbawienia wolności, jako sytuacji stresowej.

Pytania szczegółowe:

1. Czy zatrudnienie istotnie różnicuje skazanych na 25 lat pozbawienia wolności w zakresie poziomu lęku rozumianego jako cecha i jako stan?
2. Czy zatrudnienie istotnie różnicuje skazanych na 25 lat pozbawienia wolności w zakresie oceny zdrowia psychicznego, w tym oceny funkcjonowania somatycznego, niepokoju i bezsenności, zaburzeń funkcjonowania oraz symptomów depresji?
3. Czy zatrudnienie istotnie różnicuje skazanych na 25 lat pozbawienia wolności w zakresie sprężystości psychicznej?
4. Czy zatrudnienie istotnie różnicuje skazanych na 25 lat pozbawienia wolności w zakresie postrzegania uwięzienia, jako sytuacji stresowej.

OSOBY BADANE

Badanie zostało przeprowadzone w pięciu jednostkach penitencjarnych na terenie województwa mazowieckiego, łódzkiego i lubelskiego. Wzięło w nim udział 124 skazanych na 25 lat pozbawienia wolności. Byli to mężczyźni w wieku średnio 42 lat ($M = 42,2$; $SD = 10,56$), którzy na ogół odbyli już ponad połowę z zasądzanego wyroku ($M = 13,8$; $SD = 5,6$).

Większość skazanych biorących udział w badaniu ($N = 78$, 63%) była w chwili badania zatrudniona. Spośród nich większość pracowała na rzecz zakładu karnego (69%) lub w przyzakładowych przedsiębiorstwach (21%). Dziesięć procent badanych nie wskazało miejsca zatrudnienia.

Osoby badane na ogół legitymowały się wykształceniem średnim (36%) lub zawodowym (32%). Nieco mniej było osób z wykształceniem podstawowym (22%), a najmniejszą grupę stanowili skazani z wykształceniem wyższym (5%) i niepełnym podstawowym (5%).

NARZĘDZIA BADAWCZE

W badaniu wykorzystano dwa wystandaryzowane narzędzia psychologiczne – *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku (STAI)* oraz *Kwestionariusz do Oceny Zdrowia Psychicznego wg Goldberga (GHQ-28)*. Pierwsze narzędzie pozwala na określenie nasilenia lęku, rozumianego z jednej strony jako dyspozycja behawioralna, która warunkuje, na ile jednostka jest podatna na postrzeganie określonej sytuacji jako zagrażającej (lęk-cecha), z drugiej – lęk jest rozumiany jako uczucie obawy i napięcia w odpowiedzi na otaczającą rzeczywistość (lęk-stan) (Spielberg 1966, s.16-17, za: Wrześniewski i in. 2011, s. 6). Każda z 2 skal składa się z 20 pozycji, na które badany odpowiada wybierając jedną z 4 zaproponowanych odpowiedzi. Drugie narzędzie jest wykorzystywane do oceny stanu zdrowia psychicznego. Zastosowano dłuższą jego wersję, która pozwala na opisanie trudności, jakich doświadczył badany na czterech wymiarach – symptomy somatyczne, niepokój i bezsenność, zaburzenia funkcjonowania oraz symptomy depresji. Oba narzędzia posiadają polskie normy stenowe.

Do zbadania sprężystości psychicznej (*resiliency*), rozumianej jako zdolność dostosowywania zakresu samokontrolki do wymogów sytuacji (Block, Kremen 1996, s. 349), wybrano Skalę Sprężystości Psychicznej (*Ego Resiliency Scale*) w adaptacji Łukasza Kaczmarka. Kwestionariusz składa się z 14 twierdzeń (13 diagnostycznych), do których należy ustosunkować się na 4-stopniowej skali Likerta. Narzędzie jest w trakcie opracowywania polskich norm, ale ze względu na wysoką rzetelność może być używane w badaniach naukowych.

Dla opisanie, na ile skazani na 25 lat pozbawienia wolności postrzegają uwięzienie jako sytuację stresową, użyto autorskiego narzędzia zatytułowanego *Izolacja Więzienna jako Sytuacja Stresowa*, składającego się z 20 pytań, na które badani odpowiadali na 4-stopniowej skali Likerta. Alfa Cronbacha narzędzia wyniosła 0,95, a więc należy uznać je za wysoce rzetelne.

Przykładowa pozycja testowa brzmiała:

Jak często wracasz myślami do pierwszych dni w zakładzie karnym?

Nigdy/ bardzo rzadko/ czasami/ bardzo często

Zastosowano punktację 0-1-2-3, a więc w całym teście można było uzyskać od 0 do 60 punktów.

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

W przypadku większości badanych zmiennych psychologicznych, zatrudnienie okazało się czynnikiem istotnie różnicującym skazanych na 25 lat pozbawienia wolności. Skazani, którzy byli zatrudnieni, cechowali się lepszym zdrowiem psychicznym. Szczegóły prezentuje Tabela 1.

Tabela 1. Funkcjonowanie psychiczne skazanych na 25 lat pozbawienia wolności w podziale ze względu na zatrudnienie.

	Skazani zatrudnieni		Skazani niezatrudnieni		Istotność
	M	SD	M	SD	
Lęk					
lęk – stan	6,10	2,09	7,15	2,60	$t(69) = 2,21; p < 0,05$
lęk – cecha	5,49	2,24	6,88	2,50	$t(78) = 2,98; p < 0,01$
Ocena zdrowia psychicznego					
GHQ-28 (ogółem)	5,38	2,18	6,80	2,72	$t(76) = 2,93; p < 0,01$
A – objawy somatyczne	7,07	4,18	8,24	4,51	$t(88) = 1,49; p = n.i.$
B – niepokój, bezsenność	4,88	4,48	8,14	5,26	$t(80) = 3,43; p < 0,01$
C – zaburzenia funkcjonowania	6,78	2,82	8,16	3,00	$t(86) = 2,46; p < 0,05$
D – symptomy depresji	2,49	3,28	6,24	5,57	$t(116) = 4,61; p < 0,001$
Sprężystość psychiczna					
sprężystość psychiczna	37,99	6,01	34,93	7,84	$t(75) = 2,25; p < 0,05$
Postrzeżenie uwięzienia jako sytuacji stresowej					
stres	30,61	8,72	33,49	10,82	$t(73) = 1,49; p = n.i.$

Źródło: badania własne.

Osadzeni, którzy pracują, mają istotnie niższy zarówno poziom lęku-stanu, jak i lęku rozumianego jako cecha człowieka. Skazani na 25 lat pozbawienia

wolności, którzy pracują, ogólnie lepiej oceniają swoje zdrowie. Zatrudnienie nie różnicuje jedynie ilości zgłaszanych objawów natury somatycznej w grupie skazanych na 25 lat pozbawienia wolności. W pozostałych aspektach skazani zatrudnieni cieszyli się lepszym zdrowiem – istotnie rzadziej zgłaszali problemy z niepokojem czy bezsennością, zaburzenia funkcjonowania, czy odczuwanie symptomów depresji.

Raportowana przez pracujących skazanych istotnie lepsza ocena zdrowia może być częściowo tłumaczona wyższym w tej grupie wskaźnikiem sprężystości psychicznej. Skazani zatrudnieni mają istotnie wyższą zdolność do dostosowywania się do wymagań sytuacji, w jakiej się znaleźli (uwężenia) niż skazani, którzy nie są nigdzie zatrudnieni.

Chociaż analizując wyniki całego narzędzia mierzącego stres w związku z sytuacją odbywania kary 25 lat pozbawienia wolności należy stwierdzić, że nie ma istotnych różnic pomiędzy skazanymi zatrudnionymi ($M = 30,61$; $SD = 8,72$) i niezatrudnionymi ($M = 33,49$; $SD = 10,82$; $t(73) = 1,49$; $p = n.i.$), to warto przyrzeć się odpowiedziom na poszczególne pytania z tego narzędzia (Tabela 2).

Skazani zatrudnieni istotnie częściej twierdzili, że znalezienie się w więzieniu było dla nich sytuacją stresową, a wyrok będzie miał wpływ na ich dalsze życie. Jednocześnie będąc w więzieniu rzadziej niż niezatrudnieni deklarują, że są narażeni na doświadczanie lub bycie świadkiem pobicia, uszkodzeń ciała lub śmierci, rzadziej czują w więzieniu strach, bezradność lub przerażenie, rzadziej są rozdrażnieni, wpadają w złość, czy są niespokojni.

Tabela 2. Postrzeganie odbywania kary 25 lat pozbawienia wolności, jako sytuacji stresowej w podziale na skazanych zatrudnionych i niezatrudnionych.

	Skazani zatrudnieni		Skazani niezatrudnieni		Istotność
	M	SD	M	SD	
1. Czy znalezienie się w więzieniu było dla Ciebie sytuacją stresową?	2,53	0,73	2,18	0,94	$t(75) = 2,14; p < 0,05$
2. Jak często podczas pobytu w więzieniu jesteś narażony na doświadczanie lub bycie świadkiem pobicia, uszkodzeń ciała, śmierci?	1,00	0,87	1,60	0,78	$t(100) = 3,94; p < 0,001$
3. Jak często podczas pobytu w więzieniu zdarza Ci się czuć strach, bezradność i/lub przerażenie?	1,36	0,87	1,76	0,86	$t(93) = 2,46; p < 0,05$
4. Jak często myślisz o tym, co Cię spotkało (o tym, że jesteś w więzieniu)?	2,15	0,85	2,22	0,97	$t(90) = 0,43; p = n.i.$
5. Jak często wracasz myślami do pierwszych dni w zakładzie karnym?	1,44	0,92	1,51	0,94	$t(90) = 0,43; p = n.i.$
6. Jak często zdarza Ci się mieć koszmary lub niepokojące sny na temat życia w więzieniu?	0,91	0,91	1,25	1,01	$t(82) = 1,84; p = n.i.$
7. Jak często zdarza Ci się czuć niepokój, gdy ktoś porusza temat izolacji więziennej?	1,04	0,87	1,36	0,88	$t(91) = 1,93; p = n.i.$
8. Jak często starasz się unikać myśli, uczuć lub rozmów, które przypominają Ci o wyroku?	1,53	1,05	1,49	1,06	$t(92) = 0,19; p = n.i.$
9. Jak często starasz się unikać czynności, czy ludzi, którzy przypominają Ci o wyroku?	1,43	1,04	1,56	0,99	$t(96) = 0,67; p = n.i.$
10. Czy jesteś w stanie przypomnieć sobie dokładnie wszystko to, co działo się z Tobą podczas pierwszych dni w izolacji więziennej?	2,00	0,88	1,89	0,98	$t(84) = 0,63; p = n.i.$
11. Czy Twoje dotychczasowe pasje wydają Ci się mniej interesujące, od kiedy trafiłeś do więzienia?	1,03	0,83	1,25	0,99	$t(78) = 1,26; p = n.i.$
12. Czy unikasz ludzi lub masz trudności z zaufaniem drugiej osobie odkąd trafiłeś do więzienia?	1,68	0,80	1,73	0,87	$t(83) = 0,30; p = n.i.$

13. Czy masz problem z okazywaniem pozytywnych emocji odkąd jesteś w zakładzie karnym?	1,18	0,90	1,45	0,93	$t(87) = 1,57; p = n.i.$
14. Czy czujesz, że Twoja kara będzie miała wpływ na dalsze życie?	2,24	0,74	2,14	0,98	$t(120) = 2,03; p < 0,05$
15. Jak często masz problem z zaśnięciem, odkąd trafiłeś do więzienia?	1,32	0,90	1,68	1,01	$t(82) = 1,97; p = n.i.$
16. Jak często zdarza Ci się być rozdrażnionym lub wpadać w złość?	1,26	0,75	1,68	0,74	$t(90) = 3,04; p < 0,01$
17. Jak często masz problem z koncentracją odkąd trafiłeś do więzienia?	1,35	0,84	1,64	0,94	$t(81) = 1,70; p = n.i.$
18. Jak często czujesz się niespokojny?	1,23	0,66	1,52	0,85	$t(120) = 2,11; p < 0,05$
19. Jak często czujesz, że jesteś w pogotowiu, gotowy w każdej chwili do działania?	1,92	0,96	1,77	0,83	$t(101) = 0,91; p = n.i.$
20. Czy czujesz, że Twoje zachowanie zmieniło się odkąd jesteś w zakładzie karnym?	2,03	0,76	1,91	0,98	$t(120) = 0,73; p = n.i.$

Źródło: badania własne.

WNIOSKI

Jak już wspomnieliśmy we wstępie, praca skazanych pełni dla nich, ale też dla szerszego społeczeństwa, szereg różnorodnych funkcji. Mimo poszukiwań bibliograficznych nie udało nam się dotrzeć do zbyt wielu badań mówiących o wpływie pracy na funkcjonowanie psychiczne więźniów, zwłaszcza w kontekście skazanych na kary długoterminowe. Zdecydowaliśmy się zatem przeprowadzić takie badania sami.

Z przedstawionych w artykule badań wynika, iż zatrudnieni skazani cechują się istotnie niższym poziomem lęku (zarówno rozumianego jako cecha, jak i jako stan) niż skazani niezatrudnieni. Wynik ten jest zbliżony z rezultatami badania przeprowadzonego przez Abdulkadir, Grima, Gebru, Sidamo, Temesgen i Jemal (2022, s. 4-5) na grupie 650 skazanych w Etiopii. Ich badania wykazały, że blisko co trzeci (28%) więzień cechuje się wysokim poziomem lęku. Istotnie skorelowany z nim był wiek skazanych (powyżej 38

lat), zamieszkanie w mieście, brak aktywności fizycznej, przewlekła choroba, 1-2 stresujące wydarzenia życiowe, czas odbywania kary (powyżej 5 lat) oraz brak pracy zarobkowej w zakładzie karnym.

Nasze badania wykazały również, że skazani na 25 lat pozbawienia wolności, którzy znajdują zatrudnienie istotnie lepiej oceniają swoje zdrowie psychiczne. Do podobnych wniosków doszli także Hamilton, Schneider, Kane i Jordan (2015, s. 6), którzy wykazali, że zatrudnienie jest bardzo ważne dla poprawy zdrowia psychicznego, ograniczania ryzyka recydywy oraz integracji społecznej byłych skazanych. Badania przeprowadzone przez Tadesse, Merdassa, Abdisa i Tolosa (2022, s.6) na grupie 368 osadzonych wykazały, że 45% z nich miało objawy depresji. Wśród istotnych czynników chroniących wymienili zatrudnienie, praktyki religijne, kontakty z rodziną i terminowość wykonania kary. Jest to zbieżne z naszymi wynikami, które pokazują, że skazani zatrudnieni raportują istotnie mniej symptomów depresji, niż skazani niezatrudnieni.

Możliwość podjęcia pracy w zakładzie karnym jest też istotnym czynnikiem zwiększającym sprężystość psychiczną człowieka, a więc umiejętność dostosowania się do wymagań sytuacyjnych. Jednak w resocjalizacji nie chodzi o to, żeby jednostka zaadoptowała się na stałe do warunków izolacji. Nadrzędnym celem jest uniknięcie recydywy, a praca zarówno w trakcie wykonywania kary, jak i na wolności (w okresie próby i po jej zakończeniu), okazuje się być czynnikiem istotnie redukującym ryzyko jej wystąpienia (por. Brown, 2011, s. 333; Capece, 2020, s. 383; Hamilton, Schneider, Kane, Jordan, 2015, s. 6).

REFERENCES

- Abdulkadir, H., Girma, M., Gebru, Z., Sidamo, N.B., Temesgen, G., Jemal, K. (2022). *Anxiety and its associated factors among inmates in ARBA Minch and JINKA town, southern Ethiopia*, 22, 1-10. BMC Psychiatry.
- Alós, R., Esteban, F., Jódar, P., Miguélez, F. (2015). *Effects of prison work programmes on the employability of ex-prisoners*, 12(1), 35–50. European Journal of Criminology.
- Atkinson, R., Rostad, K. A. (2003). *Can Inmates become an integral part of the US workforce?* Urban Institute Press.
- Block, J., Kremen, A. M. (1996). *IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness*, 70(2), 349–361. Journal of Personality and Social Psychology.
- Brown, C. (2011). *Vocational Psychology and Ex-Offenders' Reintegration: A Call for Action*, 19(3), 333-342. Journal of Career Assessment.
- Bushway, S. D. (2006). *The problem of prisoner (re)entry*, 35(6), 562–565. Contemporary Sociology.
- Capece, J. (2020). *The effects of probation stipulations on employment quality among people on probation*, 59(7), 375-388. Journal of Offender Rehabilitation.
- Cherney, A., Fitzgerald, R. (2016). *Finding and keeping a job: The value and meaning of employment for parolees*, 60(1), 21–37. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology.
- Decker, S. H., Ortiz, N., Spohn, C., Hedberg, E. (2015). *Criminal stigma, race, and ethnicity: The consequences of imprisonment for employment*, 43(2), 108–121. Journal of Criminal Justice.
- Foucault, M. (1998). *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*. Aletheia.
- Guilbaud, F. (2010). *Working in prison: Time as experienced by inmate-workers*, 51(5), 41–68. Revue française de sociologie.
- Hamilton, J.S., Schneider, J., Kane, E., Jordan, M. (2015). *Employment of ex-prisoners with mental health problems, a realistic evaluation protocol*, 15(1), 1-8. BMC Psychiatry.
- Henriksson, H., Krech, R. (1999). International perspectives. w: D. V. Z. Smit, F. Dünkel (red.), *Prison labour: Salvation or slavery?*, 297–312. Ashgate Pub Limited.
- Hunter, G., Boyce, I. (2009). *Preparing for employment: Prisoners' experience of participating in a prison training programme*, 48(2), 117–131. The Howard Journal of Crime and Justice.
- Kacprzak, A., Kudlińska-Chróścicka, I. (2019). *Między pracą socjalną a resocjalizacją. Uwarunkowania pracy socjalnej z (byłymi) więźniami w Polsce*, 24, z. 1: 23-39. Zeszyty Pracy Socjalnej.
- LeBaron, G. (2012). *Rethinking prison labor: Social discipline and the state in historical perspective*, 15(3), 327–351. WorkingUSA.

- Peled-Laskov, R., Timor, U. (2018). *Working bars: Employed prisoners' perception of professional training and employment in prison*, 7, 1–15. *International Journal of Criminology and Sociology*.
- Pierson, A., Price, K., Coleman, S. (2014). *Prison labor*, 4(1), 12–23. *Politics, Bureaucracy & Justice*.
- Ramakers, A., van Wilsem, J., Nieuwbeerta, P., Dirkzwager, A. (2015). *Down before they go in: A study on pre-prison labour market attachment*, 21(1), 65–82. *European Journal on Criminal Policy and Research*.
- Saylor, W. G., Gaes, G. G. (1997). *Training inmates through industrial work participation and vocational and apprenticeship instruction*, 1(2), 32–43. *Corrections Management Quarterly*.
- Shea, E. (2005). *Les paradoxes de la normalisation du travail pénitentiaire en France et en Allemagne*, 29(3), 349–365. *Déviance et société*.
- Szczepanik, R. (2016). *Rola zatrudnienia w procesie odchodzenia od aktywności przestępczej i osłabienia wizerunku recydywisty*, nr 92 (III), 73–96. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*.
- Tadesse, E., Merdassa, E., Abdisa, E., Tolossa, T. (2022). *Magnitude and associated factors of depression among prisoners in Wollega zones, Oromia region, Ethiopia: A cross-sectional study*, 17(3), 1–10. *PloS one*.
- Uggen, C. (2000). *Work as a turning point in the life course of criminals: A duration model of age, employment, and recidivism*, 65, 529–546. *American Sociological Review*.
- Western, B., Kling, J. R., Weiman, D. F. (2001). *The labor market consequences of incarceration*, 47(3), 410–427. *Crime & Delinquency*.
- Wrześniewski, K., Sosnowski, T., Jaworowska, A., Fecenec, D. (2011). *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku. Polska adaptacja STAI*. Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

ENDNOTES

[1] <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>; dostęp: 19.09.2023